

Inhoud

Leeswijzer	11
Bekwaamheidseisen voor het onderwijs met betrekking tot identiteitsontwikkeling	13
1 Begripsbepaling en uitgangspunten	15
1.1 Inleiding	18
1.2 Leeftijd en gedrag	18
1.3 Puberteit en adolescentie	23
1.4 Beeldvorming over adolescenten	28
1.4.1 Beeldvorming in de literatuur	29
1.4.2 Beeldvorming in de massamedia	30
1.4.3 Beeldvorming in de sociale wetenschap	33
1.4.4 Beeldvorming in de neurowetenschap	35
1.5 Begrip als voorwaarde voor professionele leerlingbegeleiding	42
1.5.1 De biologische factor (nature)	42
1.5.2 De sociale factor (nurture)	43
1.5.3 De historische factor (nature en nurture)	43
1.5.4 Bijzonderheden uit de individuele levensgeschiedenis (nature en nurture)	43
Toetsvragen	46
2 Sociale omgeving en identiteitsontwikkeling	49
2.1 Inleiding	51
2.2 Ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner	51
2.2.1 De invloed van het tijdssysteem	54
2.2.2 De invloed van het macrosysteem	57
2.2.3 De invloed van het microsysteem	68
2.3 Identiteitsontwikkeling door invloeden van de omgeving en leerlingbegeleiding	87
2.3.1 Begeleiding van leerlingen uit de straatcultuur	87
2.3.2 Begeleiding van leerlingen die radicaliseren	88
2.3.3 Begeleiding van leerlingen die te maken krijgen met echtscheiding	90
2.3.4 Begeleiding van leerlingen die moeite hebben om met leeftijdgenoten om te gaan	91
Toetsvragen	92

3	Identiteitsontwikkeling en persoonlijkheid	95
3.1	Inleiding	97
3.2	Persoonlijkheid	98
3.2.1	Persoonlijkheid volgens Freud	101
3.3	Identiteit	105
3.4	Het schema van de menselijke levensloop	109
3.4.1	De acht fasen van de levensloop	112
3.5	De adolescentie nader bekeken	117
3.5.1	Onderzoek over identiteitsontwikkeling	118
3.5.2	De crisis in de adolescentie: identiteit versus identiteitsverwarring	121
3.6	Ontwikkeling van de identiteit en persoonlijkheid: leerlingbegeleiding	128
3.6.1	Het besef van continuïteit positief beïnvloeden	128
3.6.2	Het besef van (h)erkenning positief beïnvloeden	129
3.6.3	Het besef van vrijheid in afhankelijkheid positief beïnvloeden	130
3.6.4	Het besef van een zinvolle toekomst positief beïnvloeden	133
	Toetsvragen	137
4	De ontwikkeling van de intelligentie	139
4.1	Inleiding	143
4.2	Nadere bepaling van het begrip intelligentie	144
4.2.1	De intelligentietest	145
4.3	Intelligentie en cognitie	147
4.3.1	Ontwikkeling van de hersenen	148
4.4	Vormen van intelligentie	149
4.4.1	Rationele intelligentie	149
4.4.2	Morele intelligentie	151
4.4.3	Emotionele intelligentie	155
4.4.4	Meervoudige intelligentie	162
4.5	Inleiding op de cognitieve ontwikkeling volgens Piaget	163
4.5.1	Cognitieve ontwikkeling volgens Piaget	163
4.5.2	Drie algemene karakteristieken	164
4.5.3	Analyse van de concreet-operationele en de formeel-operationele fase	177
4.6	De betekenis van de opvattingen van Piaget voor het onderwijs	181
4.6.1	Kanttekeningen bij de opvattingen van Piaget over ontwikkeling en onderwijs	185
4.7	Cognitieve ontwikkeling en identiteitsontwikkeling	187
4.7.1	De invloed van leraren op het zelfbeeld van adolescenten	188
4.8	Cognitieve ontwikkeling en leerlingbegeleiding	189
4.8.1	De mindset	189

4.8.2	Beïnvloeden van gevoel met behulp van gedachten: de rationeel-erotische training	195
	Toetsvragen	202
5	Seksuele ontwikkeling	205
5.1	Inleiding	208
5.2	Opvattingen over seksualiteit in de tijd	209
5.2.1	Naaktheid	209
5.2.2	Masturbatie	210
5.2.3	Voorlichting	211
5.2.4	Seksualiteit in de twintigste eeuw	212
5.2.5	Drie hedendaagse opvattingen over seksualiteit	213
5.2.6	Seksuele opvattingen van en over jongeren	215
5.3	Aspecten van de seksuele ontwikkeling	222
5.3.1	Lichamelijke veranderingen en hun effecten op de persoonlijkheidsontwikkeling	222
5.3.2	Seksueel gedrag van adolescenten	227
5.4	Sekserol en seksuele identiteit	232
5.4.1	De biologische variabele: sekse	233
5.4.2	De culturele variabele: gender	234
5.4.3	Identiteit in de groep	243
5.5	Seksuele ontwikkeling en leerlingbegeleiding	245
	Toetsvragen	267
6	Leerlingbegeleiding in school en klas	269
6.1	Inleiding	272
6.2	Passend onderwijs	272
6.2.1	Hoe kunnen scholen het ondersteuningsplan vormgeven?	274
6.2.2	Verschillende vormen van ondersteuning: basis-, extra en speciale ondersteuning	275
6.3	Leerlingbegeleiding naar structuur, inhoud, functie en begeleiders	278
6.3.1	Structuur van leerlingbegeleiding	278
6.3.2	Inhoud van leerlingbegeleiding	279
6.3.3	Functie van leerlingbegeleiding	279
6.3.4	Begeleiders van leerlingen	283
6.4	Factoren die van invloed zijn op de uitvoering van leerlingbegeleiding	296
6.4.1	Visie van school en scenario's van leerlingbegeleiding	297
6.4.2	Vormen van leren en leerlingbegeleiding	304
6.5	Uitwerkingen van vormen van handelingsgerichte ondersteuning	309
6.5.1	Op de groep gerichte ondersteuning (groepsplan) in de klas	310
6.5.2	Op de individuele leerling gerichte ondersteuning in de klas	311
6.5.3	Plan van aanpak voor uitgebreide (extra) ondersteuning	314

6.6	Voorbeelden van begeleidingsmodellen	320
	Toetsvragen	328
7	Leerlingbegeleiding en leerling	331
7.1	Inleiding	334
7.2	Gesprekstechnieken	335
7.3	Gespreksvormen	337
7.3.1	Het diagnose-receptgesprek	338
7.3.2	Het participatiegesprek	341
7.3.3	Het tweekolommengesprek	343
7.3.4	Het slechtnieuwsgesprek	346
7.3.5	Het conflictoplossingsgesprek	349
7.3.6	Het reflectiegesprek	351
7.3.7	De provocatieve gespreksvorm	353
7.3.8	Het loopbaanreflectiegesprek	355
7.3.9	De oplossingsgerichte aanpak	358
7.4	Het empathisch vermogen vergroten	358
7.4.1	Afstemmen op referentiekader	358
7.4.2	Afstemmen op taalgebruik	360
7.4.3	Afstemmen op passie en motivatiemomenten	361
7.4.4	Afstemmen op houding en gebaar	361
7.5	Ethiek van leerlingbegeleiding	363
7.5.1	Waarop hebben ethische vragen betrekking?	363
7.5.2	Richtlijnen voor ethisch handelen	365
7.6	Signaleren en inventariseren van probleemgedrag (probleeminventarisatie)	368
7.6.1	Voorbeelden en definiëring van probleemgedrag	368
7.6.2	Soorten signalen bij probleemgedrag: zichtbaar en verborgen	369
7.6.3	Pestgedrag	374
7.6.4	Oorzaken van probleemgedrag en leerproblemen	382
7.7	Leerlingen doorverwijzen	388
7.7.1	Verwijdering en schorsing van leerlingen	391
	Toetsvragen	392
	Bijlage: kenmerken van leer- en gedragsproblemen	395
	Antwoorden van de toetsvragen	401
	Literatuur	403
	Illustratieverantwoording	423
	Register	425